

Irodalomtörténeti adatok Szűcs Sándor munkáiban

Noha Szűcs Sándor életéről, tudományos és múzeumigazgatói tevékenységéről, már sokszor, sokan és sokat írtak egyetlen dolog elkerülte a figyelmüket, mégpedig irodalom szeretete. Szűcs Sándort méltatói és megemlékezői sokféleképpen határozzák meg. Van, aki csak szépíróként lát benne, van, aki kiváló néprajzosnak tartja, de emellett a karcagi múzeum „második honalapítóját” is benne tisztelhetjük. A „háromföld” tudósa volt ő, aki a Sárrét, a Nagykunság és a Hortobágy népeletének felkutatására, megismertetésére vállalkozott – sikerrel. Minden mozzanatával, minden leírt sorával, azt, a Györffy István hirdette gondolatot vitte tovább, hogy a népelet régmúlt eseményeit, történeteit megismertesse az utódokkal, - hangsúlyozom, közérthető formában, úgy, hogy azt mindenki, ahogyan szokták mondani, még Mari néni is érthesse. Nem a tudományos életnek, a néprajzos kollegáknak írta műveit, hanem azoknak, akiktől vette. Ezért munkái nem szabványosak, a szakma tudományos igényeit nem kellőképpen kielégítő írások. Ahogyan Szabó László tanár úr megfogalmazta: „Mit lehet ehhez hozzátenni, hogy hitelesítsük Szűcs Sándor munkásságát akkor, amikor a számítógépek interneten közzé tett adatairól azt sem tudjuk miféleképpen, milyen környezetből jöttek kik és hogyan gyűjtötték, regisztrálták. Most számítógépen írom e sorokat, de tudom, hogy az adatokat, a hitelt az ember adja. Szűcs Sándortól hallottam, hogy a néprajzosnak még a bicikli is gyors; elmegy a kézzelfogható dolgok mellett, nem áll meg beszélgetni, rácsodálkozni a dolgokra, emberekre. Ő nem ilyen volt, s mert ismertem is úgy vélem minden dolga hiteles. Az pedig, ha valaki írni tud, mint szépíró is, egyáltalán nem baj. Azt tette, amit Györffy István: visszaadta népeletnek mindazt, s közérthető nyelven, amit tőle kapott.” [\[1\]](#)

E rövid bevezetés után lássuk mit is felejtettek ki, illetve nem fordítottak rá kellő figyelmet Szűcs Sándor életművéből. Ahogyan megjelent gyászlapján Biharnagybajom község Tanácsa a Magyar Néprajzi Társaság nevében is jelentette nagy fia, Szűcs Sándor etnográfus, író halálát. Tehát író is volt. Ez természetesen magában hordozza az irodalomszeretetet, ahogyan az irodalomszeretet is magában hordozza az irodalomtörténet megismerésének, kutatásának igényét. Ebből szeretnék szemezgetni és megismertetni Szűcs Sándor munkásságának eme szegletét.

Szűcs Sándor vonzódása folklórhoz, a népköltészethez közismert. Szinte minden munkájában közöl népdalrészleteket ezzel is alátámasztva munkájának hitelességét, hiszen amit a kollektív emlékezet megőrzött az a népelet kikezdehetetlen dokumentuma. Nem sorolnám fel teljes terjedelmében az általa gyűjtött, közzé tett anyagot, mert az már terjedelmi korlátba ütközne.

A Kilenc kislány balladája címmel testvére gyűjtését ismerhetjük meg tőle. [\[2\]](#) Ez

azokról a napszámos lányokról emlékezik meg, akik a huszadik század elején a Szejke vizébe fulladtak bele.

Ő írta meg az utolsó bihari históriásról megmaradt emlékeket. Ezek a históriások maguk faragtak verses költeményeket különféle megtörtént – lehetőleg szerencsétlen, vagy halálesetekből.

– Valamelyik környékbeli nyomdában kis füzetkét csináltattak belőle és ezt árulták, kínálták fennhangon a sokadalmakban.

Tornyai János Berettyóújfalu környékén lakott valamelyik faluban. Vékony kis ember volt pödrött bajusszal. Magyarosan öltözködött, zsinóros szűk fekete nadrágban, paszományos mentében, darutollas Kossuth kalapban, keményszárú csizmában, ami fényesre volt vikszolva. Vállán arasznyi szélességű nemzetiszín szalag volt átvetve, és ennek fehér csíkján cikornyás betűkkel rá volt festve a neve: Versíró Tornyai János. Ezt a viseletet csak akkor hordta, amikor költői minőségben mutatkozott a nyilvánosság előtt, amikor a vásárokon nagy szóval énekelte és árulta a költeményeit. Sárrét, a Hajdúság, Kunság vidékén a hajdani hegedősök, az örökösen bolyongó hírverők, históriások, énekmondók kései és egyben utolsó tagja volt a tiszántúli tájon. Ismerte, becsülte a falvak, a tanyák és a pásztorszállások népe. Így írja le Ecsedi István a Hortobágyi életképek című könyvében. [\[3\]](#)

Szűcs Sándor egy berettyóújfalui vásáron látta meg először még diákkorában, az 1910-es évek vége felé. „Akkor már deres hajú idős ember volt, hegyes bajusza őszbe csavarodott. A templom sarkánál állt, földre terített tarka keszkenőre rakott históriái mellett. Vásári ődöngés közben vissza-visszakanyarodtam hozzá. Kíváncsian néztem, figyeltem különös, furcsa figuráját és olvasgattam néhány lapra kinyomtatott szerzeményei címét. Vidékünk szenzációs eseményeiről: rablásról, gyilkosságról, szerencsétlenségről, jégverésről, tűzvészről, legények gyászos kimenetelű verekedéseiről szóltak ezek a hírversek. Hátborzongató vagy megható történetekről. Egyiknek ez volt a címe: »Könnyes sóhajlás, avagy két szerelmes útja a halálba«. »Megtudhatják belőle, mire képes az igaz szerelem!«. - ajánlgatta az öreg szerző. Inkább csak asszonyok és lányok voltak rá kíváncsiak. Viszont csak asszonyok vették »A láda titka, avagy a leányanya rémtette« című négylapos füzetet.

De akadt a ponyvát helyettesítő tarka kendőn olyan história is, amit többnyire csak férfiak vásároltak. Ez volt a címe: »A pénz éhsége, avagy jól vigyázzon az útonjáró. Egy gazdag kupec kirablása és megöletése«.

Ez az elbeszélő költemény így kezdődött:

Hallottátok-é, barátim.

Fúrta alatt mi történt?

Figyeljétek, elmondom én

Énekemben most tüstént.

Az út mentén, az árokban

Találtak egy holttestet,

Mindjárt látták, hogy e helyen

Rablógyilkosság esett.

Éles késsel által szúrták

Az áldozatnak szívét,

És azután kiforgatták

Kabátjának a zsebét.” [\[4\]](#)

Pár évvel később egy hortobágyi pásztortanyán találkozott vele, ahol elmondta, hogy falujáróban van. Összeszedi a történeteket. Most is hallott egyet Szoboszlón. Kocsmai késelés volt. Ennek már ki is gondolta az elejét:

Szól a kakas, hajnal hasad,

Nem virrad jó napra.

Özvegy asszony legény fiát

Már csak halva látja.

Útközben majd végig kigondolja. Begyalogol Nádudvarra, onnan Karcagra megy, ott majd leírja és a többivel együtt a nyomdába adja. Berettyóújfaluban, Karcagon, némelykor Nyíregyházán esetleg Debrecen szokta kinyomtatni szerzeményeit. Így nézett hát ki egy tiszántúli vándorköltő, históriás élete. [\[5\]](#)

Helytörténetileg inkább érdekes, mint számottevő irodalmárok mára már elfelejtett verseit is megismerhetjük Szűcs Sándortól. Napjainkra ezek az írások örökre eltűntek volna. Az első vers a kalandos sorsú Varga Antal nevű emberről szól, akit a helyi közelet kitagadott. Az erről szóló rigmust Szűcs Sándor öccse eszkábálta az ötvenes években: [\[6\]](#)

Varga Antal megdicsőülése

Áll a malom, áll a vitorlája,

Varg' Antalnak lejárt a darája.

Őrleményét vajon honnan lopták?

Szatmáriék talicskáján tolták.

Tóni bácsi, egyet se búsúljon!...

Pásztorkodott paraszton meg úron.

Tóni bácsi, ne gubbasszony úgy ott,

Majd tojnak még magának a tyúkok...

Mondja, mennyi volt a tojás ára,

Mikor kivetette a falu nyakára?

Robot árát melyik zsebbe tette,

Amikor a nippet kivetette?

Főtt a feje temintelen gondba.

Nőtt ám a píz, mint a bolondgomba,

Alig győzte szerbe-számba venni!

Hátmég a sok asszonyt ráncba szedni!

Meggyalázták, piszkolták, ámbátor

Sosem lesz így takaros diktátor!

Tóni bácsi kár, hogy rajtakapták

S levétették fejről a sapkát...

Tóni bácsi, vonuljon most félre,

De ha hajtja zabrálni a vére,

- Szemesnek áll a világ, hiába -

Szőllő s dinnye terem szomszédjába.

Még azt mondják, szent ember volt Tóni,

Bárha el is hajtott robotóni,

De atyaként szeretett bennünket,

Zsebrevágta a mi kis pénzünket.

Tóni bácsi csendes nyugalomba,

Feje felett dús diófa lombja.

Hirdetője legyen az igének

S bocsásson meg a Bajomi népnek!

A másodikat Dr. Kiss Mihály írta egy Budapestről Bajomba költözött vargáról, aki önkéntes pártszervezőként bukott meg. [\[7\]](#)

Nell induló

Egy csúf napon bomba hullott Pestre

S citerázott Nell cipész úr teste.

- Bomba, bomba, megint bomba! Szörnyű sor ez túl goromba

Elinalok Nagyajomba. Mért pusztuljak el e romba?

S a Földesi árva fiú házát felkereste.

Vitéz ugyan aligha volt hajdan.

Most húhózik: Bámuljatok rajtam!

Hősiesen nekilátok, megszervezek itt egy pártot.

Tiszta fehérneműt váltok, kisgazdákra kiabálok.

S mély gyökeret eresztek a bajomi talajba.

Négy segéd volt s cipésműhely Pesten,

De annyit, mint itt, sosem kerestem.

Minden elvtárs hátam megett, vezetek egy hős sereget,

Bárha topán lépegetek. Robotba én ugyse megyek.

Hej, bajomi úri élet, jó, hogy felfedeztem!

Isten veled, csiríz, dikics, kapta,

Germán őszám lényem úrnak szabta!

Eldobok lábszíjat, árat. Mért maradnék proletárnak?

Engem itt az urak várnak, keblet-szívet nekem zárnak.

Így vonulunk be a pártba. Együtt. Csinnadratta.

A paraszti verselők sorában bizonyára már a feledés homályába veszne Pánti András is, hiszen aki verset tud „kitalálni”, azt bizonyos elismerés illeti a közösségben. Pánti András neve is ilyen elismerés révén maradt emlékezetes a bajomiak előtt. Egyik-másik versét ma is idézgetik, nemzedékről-nemzedékre hagyományozzák. Régen élt, a 19. század 70-es, 80-as éveiben már öregember volt. Azt mondják, olyan könnyen verselt, hogy ha belejött, nem is beszélt közönségesen, hanem „poéta módjára csupa csupa versben, eleitől végig”.

Mesélik, hogy egyszer, templomba menet, éppen akkor ért a Nagykocsmá elé, amikor Pálkás Kis Péter a kocsmáajtó előtti korlátot szidta, átkozta és döngette egy görcsös fütykőssel. „Mit vétett az kendnek?” - kérdezte a dühödt embertől. „Mit vétett? Azt, hogy megbotlottam, osztán belecsaptam a fejemet!” Mire András bácsi:

Reggel a kocsmáros ha nyit,

Ne igyék kend azért annyit.

Keveset igyon, akkor lát,

Kend a hibás, nem a korlát!

A következő verse is Kiss Péterről szól:

Kiss Péter mellén az ordó,

Mellette üres a hordó,

Mert száját csapra tátotta,

Mint mikor azt kiáltotta:

Honvédek, gyerünk előre!

De nincs ellen már, se lőre...

Az öreg Kiss Péter ugyanis mindig hősi csatáiról regélt a kocsmában, mert annak idején - állítása szerint - honvéd volt, de az is lehet, hogy csak saját képzeletében.

Kiverselte András bátyánk az egyszeri nótáriust is, aki nem az ő kedve szerint járt el valami ügyes-bajos dolgában.

Hosszú köpeny, hivatal,

Mely sok mindent eltakar.

De majd támad zivatar,

Amely mindent kitakar.

Az urak dolgát is sokszor kipellengérezte. Egy képviselőválasztási bankettet így örökített meg:

Az uraknak tartalom,

Parasztoknak tart a lom!

Amikor az urak agarásztak a határon, a szegénység meg pockot irtott, - így verselt:

Az uraknak agarászat,

A jókedvük nem csak látszat.

Szegényeknek egerészet,

Életükben ez egy részlet.

Megtörtént az is, próbára tették András bátyánk versmondó tehetségét.

Emlegetik, hogy amikor 1888-ban a templomtornyot bádogozták és festették, nézegette a mesterek munkáját. A piktort egy darab deszkán ülve, kötélben, csigán húzták fölfelé. A fűtyörésző fiú lekiáltott neki: „Nekem mondjon kend egy verset, ha tud!” Már hogyan tudott volna! Mondta is azonnal:

Elnézegetem a lábatlan székedet,

Cseppet se irigylem a mesterségedet,

mert ha megszabadna netalán a kötél,

Fűttyöd megszakadna, mert halottá löttél.

Tetszett a vers mindenkinek, akik hallották. A versmondó tehetségén csorba nem esett.

Élete vége felé, amikor már nagyon elöregedett, elbetegesedett, valaki így szólt hozzá: „Ne hagyja el magát, bátyám uram! Mondogassa csak tovább a jó verseket még sokáig!” Ekkor lemondóan legyintett és így válaszolt:

Nem mond már több verset Pánti.

Majd mondtok helyette tán ti.

Egyet legalább mondjatok,

Mit a fejfámra adjatok.

Berettyóújfalu szélén állt egy régi ház, amely ispotálynak készült, de végtére fogadó, vásári beszállóhelyé vált. Ilyen alkalmakkor itt szállt meg Hazafi Veral János, a Szatmár megyei származású paraszt versíró, vagy ahogyan akkor mondták: vándor poéta. Zsinóros mentében, csizmában, darutollas kalappal a fején, rézfokossal, mellén kokárdával vásárról-vásárra járt. A Laci-konyhák előtt székre állva fennhangon szavalt költeményeit és árulta is. Ha irodalompártoló közönség volt a fogadóban, akkor a szintén itt megszálló Ékes Tímár Imrével költői versenyt rendeztek. Versben beszélgettek egymással a honoráriumot nem sajnáló hallgatóság örömére.

Ékes Tímár Imre is költő volt, kollégiumot járt deák, de nyughatatlan természete miatt kalandos életet élt. Ez volt a szava járása: „Sok kapu becsukódott mögöttem, sok ablak kinyílt utánam. Búcsúzkodás az élet”. Az emlékezett megőrzött egy strófáját:

Mögöttem is, előttem is

Ég aljáig érő határ,

Bujdosom rajt szüntelenül,

Mint ősszel a vándormadár. [\[8\]](#)

A 19. század közepétől a 20. század első harmadáig virágzó ponyvairodalomról is rendkívül sok adatot tudhatunk meg Szűcs Sándortól. A paraszti verselők mellett a falusi nép kedvelt szórakozási formája volt a különféle ponyvaregények olvasása. [\[9\]](#) Telegdy Kovács Lajos könyvkiadó cégének, amely az 1840-es években jött létre különösen sok ponyva kiadványa volt. Szüntelenül nyomatta az ilyen jellegű füzeteket. Volt fedeles, fedélnélküli, de volt, hogy csak négy oldalasra sikeredett. A vásárokon, ponyván áruló könyvkereskedők így kérték: „Tessék adni egy konc istóriát”. Hogy miről szólt? – az őket nem érdekelte. Bármiről szólt, tudták árulni. Elolvasták, aztán kiabálták a tartalomnak megfelelően. Hogy jó-e a szöveg, azzal csak a kiadó törődött. Voltak házi-szerzőik, akik többnyire álnév alatt írtak. Jó kis gyűjtemény volt fametszetű klisékből, amiből a könyv fedelére, címlapjára képet nyomtak. Ez a kép azonban volt, hogy nem illett a tartalomhoz, mert csak úgy válogatták a meglévők közül. Új képeket csak nagy néha csináltattak.

Így „A bécsi Ring színház égése” című füzetecske fedelén lévő kép egy égő parasztházat ábrázolt, körülötte gatyás parasztok szaladgáltak vasvillával, vederrel, bőszoknyás asszonyok égre emelt kezekkel jajveszékelték. A „bikófalvi Tóbiás, avagy ha vonaton utazol, kerüld a kisgyerekes asszonyt” fedélképe batárban ülő kövér katolikus papot ábrázolt. Ez igen sejtelmes volt, akárcsak a címek: „Ország Ilona”, „Pőna, a disznófejű leányzó”, „Ide verebecske, ide válucska”, „Keserves sírással zokogó história”, „Ikaros, vagy az égbe repülő ember”. A legfurcsább füzet azonban az „Erbia, jaj neked Abules, megölted a gétást” című volt, amire aztán végképp kíváncsiak lehettek, mert a cím nem árulkodott a történetről. A „Nagy szerencsétlenség Jászberényben” című história, amelyet Beregszászi Pál, Istennek szolgája írt, arról szólt, hogy a gyakorlótéren löveg robbant s több katona meghalt. Ennek a fedélképe lakodalmas menetet ábrázolt, amint a vőlegény éppen szíven lövi magát. Szerelemházy Ádám műve a „Szerelem a sírig, avagy a csalfa legény méltó bűnhődése” tartalma a következő: a reménytelenül szerelmes lány gyufaoldattal megölte magát, a csapodár legény pedig kikapós feleséget kapott s emiatti bújában felakasztotta magát. A címkép azt a jelenetet ábrázolta, amikor a legényt levágják a kötélről. Nem csoda, ha ebből a kiadványból rengeteg elment. A históriások dicsérték, mert könnyű volt eladni.

Debrecenben és környékén az 1910-es években igen elterjedt volt egy sorozat, amely egy debreceni talyigásról szólt. A Bugyi Sándor nevű talyigásról szóló könyvek nagyon népszerűek voltak. Humora mellett annak is köszönhető népszerűségét, hogy debreceni parasztos tájszólásban írták. Ez akkoriban egyébként nagy divat volt. Nem igen volt olyan városi lap, ahol hétről-hétre ne lett volna egy hasonló sorozat. Itt csak mellékesen jegyzem meg, hogy Karcagnak is megvolt a maga bugris figurája, mégpedig Sütő Imre tanító által kitalált Figura sógor. Vagy említhetem a leghíresebb, szinte mindenki által ismert, Gárdonyi Géza által megformált Göre Gábor bíró uram történeteit, amelyet nem oly régen ismét kiadtak.

A Bugyi Sándor könyvek szerzője Simon István tanító volt. Bugyi Sándort ő találta ki egy valóban élő talyigásról mintázva. Nem csak könyvekben írta meg történeteit, hanem éveken át hétről hétre írogatta a róla szóló cikkeit a debreceni vicclapban a Villámban is. Minden egyes cikk elején ott díszelgett Bugyi ábrázolatja. Házigazdájától, öreg Kapronci Józseftől hallotta Szűcs Sándor, hogy ez a kép egy valóban élt talyigásról készült. A szerkesztő Kemény Jánosnál, a Kispipában, egy liter bort fizetett a talyigásnak, amiért odaállt a festő elé. [\[10\]](#)

Ez a sorozat ilyen címekkel került utcára: „Bugyi Sándor debreczeni talyigás, mint békeapostol. Ebbe az ötödik kömbe a békét magyarázom a lőcscsel. Segít benne: Dikics Ádám, a pohos Csokány, billegős Pozsár, százbokájú Tót, bűrös Bögözi, Sulyok Bandi, nyúzd meg Balog, rücsök Pap, lúeszű Bakos, vakkantó Csécsi, rucaszájú Kardos, Cibere Józsi, Suba sógor, meg oszt Csire komám. Az egész mindenséget helybehatta Simon István.” Ez valószínűleg az első világháború végén jelent meg.

Annyi bizonyos, hogy Simon István tanító úr jól ismerte a debreceni polgárok és talyigások életét, mindennapjait. Azt mondják, tréfás, vicces ember volt. Egyszer Debrecen valamelyik külső utcáján bolyongott s megkergette egy nagy kormos bika. Sikertelenül egy vastag fatörzs mögé menekülnie. Biztonságban érezvén magát, hosszú hegyes ceruzájával onnan piszkálta a bika orrát. A feldühödött állat addig öklelte a fát, míg kimerülve, csaknem összeesett. Neki így sikerült beugrani az egyik közeli kapun. Úgy hírlott a debreceni ponyvák közül az ő könyvei voltak a legkapósabbak. [\[11\]](#)

A csokalyi kántor alábbi verse is feledésbe merült volna Szűcs Sándor nélkül. Csokaly az Érmelléken fekszik és igen jó bortermő vidék volt hajdanán. Fekete Csóri néven emlegetett félcsigány származású csokalyi kántor volt az urak udvaribolondja a szüreteken. Ő volt a nagy mulattatója a társaságnak. Amikor azonban a filokszéria kipusztította a szőlőtőkét, Csóri kántor búcsút intett a hegynek. Ez a vers maradt utána:

Isten veled kágyi hegy!

A vizavéd már elmegy.

Nem nézlek józan ésszel,

Azért megyek innen el.

Míg tőkéd ki nem veszett,

Ittam jó bort eleget!

Vízre magam nem fogom,

Isten nem káromolom.

Ördöggel nem táncolok,

Gyorsan odább kotródok.

Kiszégezte versét az iskola ajtajára, azután otthagyta az egész mindenséget. A hátrahagyott rongyos ingét, gatyáját a csokalyi kastély parkjában az úri közönség muzsikaszó mellett temettette el és még fejfát is faragtattak ilyen verssel:

A Szökött fekete Csóri

Földi hüvelye porlad itt.

Hálátlan zsellérben ne bízz, -

Ez a fejfa erre int. [\[12\]](#)

A magasabb irodalmi körök történetei is érdekelték. A „Szegedi írókról a debreceni fűvészkertben” című munkájában emleget egy öregurat, akivel diákkorában találkozott. Szegedi bácsi, akinek valójában nem ez volt az igazi neve, mesélt neki a tiszaparti város irodalmi életéről ahol a Hungária kávéházban tanyáztak az írók. Az újságszerkesztők, a lapok munkatársai itt találkoztak egymással. Esténként a Kiss Pál uram kocsmájába mentek, amely a debreceni Kispipához volt hasonló. [\[13\]](#) Pósa Lajos itt írta a nótaverseket, amiket Dankó Pista, az országszerte híres cigányprímás, ott helyben megzenésített. Amikor Pósa leírta az első sort:

Kedves rózsám, gyere ki a kapuba.

Dankó ott állt a háta mögött, nézte az írást, dúdolt magában, pengette a hegedű húrját. Mire le lett írva a versszak, már muzsikálta is:

Ne hallgass a vénasszonyok szavára.

Én mondom a legigazabb szót néked:

Feleségem lesz ősszel, megéred!

Szegedi bácsi személyesen ismerte Gárdonyi Gézát, aki akkor még nem volt híres író, hanem „csak” Gárdonyi szerkesztő úr. A Híradó munkatársa volt meg a Szegedi Paprika című vicclapot szerkesztette. De álnéven írt regényeket is, mert abban az időben ez volt a divat a szegedi írók körében. Szerinte ezek az írások még az Egri csillagoknál is érdekesebbek voltak. Várnai úr nyomatta őket, s kefelenyomatot sokszor Szegedi bácsi, akkor még mint inas vitte el javítás végett a Híradó szerkesztőségébe. Itt olyan sűrű volt füst, hogy távolabbról nem lehetett megismerni, melyik asztalnál ki ül. Ezért az ajtóban elkiáltotta magát: Gárdonyi szerkesztő urat keresem! Megesett, hogy az álnevet kiáltotta: Mummeri úr, Don Vigole úr, vagy azt amelyik éppen a címlapra volt nyomtatva. Gárdonyi aztán visszakíáltott: „Erre, erre, a vályogvető gödör irányába!” Egyik műve címlapján ilyen néven szerepelt: Dr. Joung, a török császár háziorvosa. Melyek lehettek ezek az Egri csillagoknál is érdekesebb művek? Szegedi bácsi ilyen címeket említett: A szépség titka, A szerelem koldusai, Hogyan élhetünk száz esztendeig? A végzet útja. A szegedi piacon árulták ezeket. Úgy kapkodták, mint a cukrot. Nagyon sokat elvittek a

távoli nagyvásárokra járó históriások is.

Tömörkény Istvánt is jól ismerte Szegedi bácsi. Tudta, hogy Csamangó Éliás és Kőcsönös Rókus álnév alatt tréfás cikkeket írogatott. Ez utóbbi álnéven közölte a „Tisztót úr vögye mög” című írásait, amelyben házát árulta. Ezek aztán a „Hüvelyk Matyi”-ban jelentek meg. Ezt az élclapot is ő szerkesztette s ő volt maga Hüvelyk Matyi is.

Ezt a Matyit ügyesen megfestette egy rajzoló, pöttyömnyi kis embernek ábrázolta, aki mint valami karosszéken, úgy ült a H betűben. Zsinóros mentében, tollas kalappal a fején, sarkantyús csizma a lábán, kezében hosszú lúdtollat tartott. Abban az időben még akadtak a szegedi tanyákon, akik lúdtollal, bodzatintával írtak. Még históriás is akadt, aki így írt. Varga Pali bácsi a kalapja mellett hordta a tollát. Behozta a verseit a nyomdába. „A nevét meg elfelejtette kend ráírni.” mondták a nyomdászok. Ekkor elővette a szeredásból a csavaros kalamárist és libatollal írta alá: Csintalan Matyi. A sikamlósabb meg a végrehajtókról, fináncokról, az állam embereiről szóló rigmusainak ő sem írta alá az igazi nevét. [\[14\]](#)

Ide kívánczik Szűcs Sándornak egy másik írása is. A Honvédhalom történetében Sárosi Gyula sárréti bujdosásáról szolgál adalékkal. A szabadságharc bukása után, mint oly sokan Török György jegyző és Bitó Sándor lelkész is rejtegettek honvédokat, amiért később el is ítélték őket. Többek között ők bújtatták Sárosi Gyulát is. A feltételezések szerint a Honvédhalmon álló kis házban szállásolták el. „Török József tiszteletes úr hozta ide éjszakának idején. Viseltes gúnyában volt, ócska kendergubában. De rövid ideig maradt, egy közeli éjszakán elköszönt. Csák bácsi kísérte ki a faluból, megmutatván neki a gyarmati utat. Egy aranyat kapott tőle. Ki lehetett? - mert a verzett gúnya meg az arany nem pászolt egymáshoz. Egy esztendő is eltelt, amikor véletlenül észrevették azt az apróbetűs pár sort, amit a barnára festett kopott ajtó belső oldalára írt:

E háznak gazdáját az Isten megáldja,

Bujdosó Sárosi ezt szívből kívánja.” [\[15\]](#)

E két sor alapján feltételezhető, hogy valóban Sárosi Gyula volt a kis ház vendége.

Arany költészete is rendkívül érdekelte, mivel földiként tisztelete, hisz Szalonta is ősi hajdú város. Arany költészetében azt kereste, ami őt is érdekelte, az előző századok éltformáját, a népelet és a táj régiségeit. Bizonyára ezért gyűjtötte össze mindezeket a versrészleteket, amelyeket Sárréti tájkép Arany verseiben címmel jelentetett meg Békéscsabán a Tudományos disputa című kötetben. [\[16\]](#)

A régebbi korokba visszatekintve megemlékezik Nógrádi Mátyásról, aki pataki professzor volt. Sárospatakról 1649-ben jött el. Előzőleg debreceni esperesként tevékenykedett, később püspök lett s ez állásában 1668-ban Apafy Mihály erdélyi fejedelem is megerősítette. Bajomba költözött és itt halt meg 1681-ben. Azért jött Bajomba, hogy a meggyengült sárréti egyházakat megerősítse. A régi, sövényből készült templom mögé temették. Mint egyházi író, nevezetes volt. Ő szerezte 1651-ben a „Lelki próba kő” című művet. Angolból fordította a Kolozsváron kinyomtatott „Idvesség lantja” című könyvet. Ezt Apafy fejedelemnek ajánlotta. Érdekes ajánló versében többek között ezt írja:

Szelydi Nagy Vezérnek hallottátok hírét,

Ki meg sarcoltatta Debrecennek szépét,

Töllem is el vitte erszényemnek pénzét,

Mely miatt senyvedtem kenyérnek inségét.

Érsek Ujvár felé hatvan ezer Tatár

Mikoron fel menne harmintz ezer Huszár,

Akkor is ezüstöm Bajonból mint szép nyár

El mulék én töllem, mint repeső madár.

Töröknek, Tatárnak köntösét meg fogtam,

Fejemet Murzának szépen meghajtottam,

Nem vólt ennek haszna, miképpen én láttam,

Hanem éjjel nappal lelkemet szaggattam.

Evangéliumnak szabad folyásáért,

A Sárréti mellett igaz vallásomért

Senyvedtem ezeket Chrisztus szép nyájáért,

Rátz ladikasoknak sokszori vádjokért.

Ha ékes dolgoknak kedveskedő színe

Tettzet volna nékem pénz kereső helye,

Bajon táján régen az Úrnak igéje

Prédára ment volna szép zengedezése.

Debreczennek híre meg marad örökké,

Kiből én el hoztam ifjakat hogy népe

Épülne általok Istennek Földetske

Sáb, Konyár és Bajon meg romlott helyetske. [\[17\]](#)

Az „Ördög a falra” című munkájában sorra veszi saját könyvtárában fellelhető ördöggel foglalkozó írók munkáit, Bornemissza Pétertől Rotterdami Erasmusig, a jezsuita Erhardon keresztül Szikszai György református prédikátorig. [\[18\]](#)

Irodalomtörténeti műemlékként említi a hajdúhadházi Csokonai-pajtát. Amikor az 1920-as években, néhány barátjával kirándult Hadháza, a Vénkert nevű szőlőben feltűnt egy romantikus külsejű, elavult kis présház, amelyet noteszába le is rajzolt. Az öreg kertcsősz világosította fel, hogy ezt a viskót városszerte „Csokonai-pajta” néven ismerik.

Később megtudta, hogy egy Biharországból elszármazott emberé volt, a költő és természettudós Földi Jánosé, aki 1791-ben költözött Hajdúhadháza, amikor hajdúkerületi orvossá választották. Nyelvészeti műve és a „Rövid kritika és rajzolat a magyar fűvésztudományról”, valamint a „Linné szerinti Természeti historica” című munkája annak idején jeles alkotások voltak.

Ebben a présházban ültek össze beszélgetésre, elmélkedésre a Földi által alapított Debreceni Kör írói: Fazekas Mihály, Diószegi Sámuel, úgyis, mint fűvészkedők, de ide jövégetett ki Debrecenből, és vándorlásaiból sokszor ide tért meg Csokonai Vitéz Mihály, hogy vigasztalja és borozgatás közben vele elnótázzasson. Innen ered a „Csokonai pajta” elnevezés.

Úgy mondta a vénkerti csősz, hogy hallomása szerint a mestergerendára ez a három betű volt felírva: Cs V M és utána valami évszám. Gyerekkorában még ő is látott a falon egy keretezett képet, amelyen egy deák volt kifestve, csizmában, zsinóros zöld ruhában, egyik kezében könyvet, a másikban kulacsot tartott. Piros betűkkel fölé volt írva: „Én vagyok”, alá feketével: „Csokonai Vitéz Mihály”. Ezek az emlékek szépen lassan eltűntek, a pajta gazdája is meghalt.

„... becsstelen pusztá bogács fedí

Hadház homokján szent tetemid helyét,”

írta később Csokonai Földi Jánosról. [\[19\]](#)

Nadányi Zoltánról is megemlékeznek, aki Berettyóújfaluban volt főlevéltáros, de Piripócs álnéven vonult be a szépirodalomba versei révén. Költészetét leginkább helyi témák jellemzik. Megírta többek között Kiss Lajos – eredetileg fogász – életét „Sokoldalú ember” című versében.

Sokoldalú egyén. Fogász.

De diplomára nem törekszik.

Azért kihúzza ő, ha tetszik,

a fogat is, ahogy szokás.

Találmányt őriz asztalán:

gránát, amellyel ezer ölnyi

körzetben tud pusztítani, ölni.

Senki se fél, hogy netalán

felrobban. Ő maga se fél.

Tán nem is oly nagy a veszély.

Papírlapot függeszt ki olykor:

„Egyéb elfoglaltság miatt

nem rendel!” - ez a felirat.

Ilyenkor a sportpályán sportol.

Vagyis csak rendez, lelkesít

és szócsövön ő adja tudtul

a verseny eredményeit.

Az egész sportklub tőle buzdul.

De este már műkedvelő,

stancákat énekel. Legelső,

mit bejelent, hogy ő a szerző.

Ha ekkor tűzilárma támad,

azt mondja: „Oppardon, bocsánat!”

És elrohan, hogy tüzet oltson.

Mert tudni kell, hogy Piripócsón

ő a tűzoltófőparancsnok.

Láttam őt félrevert harangok

zúgása közt, életveszélyben.

Rogyó tetőn, tűzvészes éjben

hősiezen fecskendezett.

Bámulta a gyülekezet.

Ott is sokoldalú maradt.

A tűzoltókat dirigálta:

„Hé! hó! Ide egy sugarat!

Nem úgy! nem ott! Előre! hátra!

Majd lekiáltott: „Valaki

a műsort korigálja ki!”

Ujból kiáltott: „Fáj megint?

Vegyen be kérem trigemint!”

Mikor kinevezték főlevéltárosnak akkor már Újfalú a csonka-megye székhelye volt, de a levéltár üresen tátongott. Unalmában egy papírlapon firkálva, a krikszkrakszok közé ezt a négy sort írta:

Lett Biharban a levélnek tára.

Mondták nekem: Te tárnoka legyél!

Így lett a tágas tárban tárnok is.

Ám üresek a polcok: nincs levél!

Szűcs Sándor nélkül ez a négysoros is elveszett volna. [20] Később Nadányi maga mellé vett egy Reszegi Lajos nevű temetkezési vállalkozót, akinek aztán sikerült Nagyváradról megszerezni a levéltár jelentős részét. Mint dilettáns levéltáros kutatásokba kezdett. Szabó Pál a biharugrai népi író egyik regényében Reszegit név szerint szerepeltette, mint, aki egy jó hízóért bárkinek a nemesi származását hajlandó kimutatni. Ebből aztán nagy harag lett, olyannyira, hogy Almási Béla, a helybeli könyvtár vezetője nem is merete meghívni Szabó Pált író-olvasó találkozóra, mert Reszegi megígérte, hogy, felbérel a falubeli cigányokat és botrányt csapat velük. [21]

Egy Szabó Pállal történt másik esetet is megemlítek. Egy Bencze vezetéknévű igen szerény képességű, de fölöttébb elkötelezett embert neveztek ki Bihar megye szabadművelődési felügyelőjévé és megbízták egy 1947-re szóló „Bihar megyei szabad művelődési naptár” szerkesztésével. Nem mellesleg Szűcs Sándort sem szívelte. Cikkét kért többek között Szűcs Sándortól és Szabó Páltól is. Mikor Biharugráról megkapta a cikket egyenesen tájékozott a dühtől: „Nem lehet így beszélni a múltbeli népművelésről! Nem lehet így emlegetni egyeseket!” Aztán az asztalra csapott: „Változtatás nélkül nem adhatom ki ezt a cikket!” Erre Szűcs Sándor megjegyezte: „De húzni, vagy átírni se lehet ám Szabó Pál cikkét.” „Pedig neked jó tollad van, úgy gondoltam, veled átíratom.” mondta Bencze. Természetesen ezt Szűcs Sándor nem vállalta és nevetve visszautasította. Erre még mérgesebben azt mondta: „Hát akkor visszaküldöm neki, dolgozza át!” Bizonyára vissza is küldte, ami megpecsételte a kalendárium sorsát: nem jelent meg.

Szabó Pál cikkét természetesen később az Országos Szabad Művelődési Tanács folyóiratában, az Új Szántásban „Népnevelés Biharban” címmel közölték. Első bekezdésében így ír: „Egyébként kérdezzék meg minden kezdeményezésük előtt Szűcs Sándort. Akire a bihari parasztság máris büszke lehet, de még inkább büszke lesz majd akkor, amikor a paraszti lélek mélységei napfényre kerülnek és részesei lesznek az egyre inkább kibontakozó nagy magyar népi kultúrálódásnak és művelődésnek!” Ez a mondat fölöttébb csíphette a szemét a szabadművelődési felügyelőnek. Talán ezért is kellett volna átírni Szabó Pálnak a cikket. [22]

A Sárret költőjét, Nagy Imrét több írásában is megemlíttette, sőt két darab cikket is írt róla. Ezekben röviden összefoglalja életének fontosabb állomásait, amelyet itt is áttekintünk: „Sárretudvariban született 1896. november 24-én. Hat elemit végzett. 1942-ben, december 6-án nehéz szenvedés után halt meg. Gyomor- és bélrákja volt. Bevitték ugyan a berettyóújfalui kórházba, de ott csak annyit mondtak: vigyék haza. Pedig nagyon benn akart maradni. Hiszen még csak 46 esztendő volt. „Itt orvosok vannak, hátha tudnak rajtam segíteni.” Nem tudtak.

Felesége, Rácz Zsófia püspökladányi születésű. 1928-ban született Róza leányuk, de csak hat hétig élt. Az 1929-ben született Zsófia hat éves korában halt el. A másik Róza leányuk 1931-ben született, Imre fiuk 1933-ban. Eszter, aki másfél évig élt, 1935-ben született. Ferenc fiuk 1939-ben.

Nagy Imre egész életét szülőfalujában töltötte, mint nincstelen földmunkás napszámos, uradalmi cseléd. Apja, az öreg Nagy Jakab nádfedeles ócska kis házában lakott családjával. Volt még az öregnek két hold OFB földje, az volt a mentsváruk, végső szükségben utolsó menedékük. Mert Nagy Imre gyakran betegeskedő, gyenge szervezetű, vékony kis ember volt, nem természetesebb egy jólőtt tizenöt éves sihedernél.” Napszámos munkából élt, ha volt, de vele írták a falubeliek a halotti búcsúztatókat és a fejfa szövegeit is. Lakhelyén sokáig nem tudták, hogy verseket ír, pedig verseit közölte a Szabadság, a Föld és Szabadság, a Magyar Falu című újságok. Csak később a Kis Újságból tudták meg, hogy költőjük nemcsak búcsúztatókat ír.

1929-ben a Magyar Falu című újság versenypályázatán bronztulipánnal díszített oklevelet nyert. Ez a bekeretezett írás ott függött a szoba hófehér falán ezzel a szöveggel: „Miként ez a tulipán nem hervad s a rozsda nem fogja, akként maradjon és éljen Nagy Imre neve is minden jó magyar szerető emlékezetében. Legyen az ő dala forrásvíz, mely a tikkadt magyar testvérek szomját eloltja, legyen rózsalugas, mely alatt a fáradt magyar megpihenhet, Legyen harangszó, melynek szárnyán ég felé repülhet a rögök gyermeke”.

Megismerkedésük alkalmával a költő a cséplőgép mellől jött el, hogy találkozhasson Szűcs Sándorral. Ekkor mutatta neki legújabb versét:

Érik a vetés s a szipolyok

szívják a búza édes tejét,

híznak a kalászon,

s én nyeldesem az éhség keserű levét.

Izen az új kenyér, s éhségem,

mint leintett kutya, elhallgat;

zeng a június muzsikája,

s a nóta engem is elaltat.

Gyűjtőútjai során sokszor felkereste Nagy Imrét, amikor arra vitt az útja. Ekkor mélyült el barátságuk. Ilyen alkalmakkor szinte minden versét elmondta. Utoljára 1942 februárjában találkoztak, amikor Szűcs Sándort ajándékozta meg Holtak derese című kötetével. Ennek dedikációja így hangzik: „Szeretetem legmelegebb érzésével adom e verses könyvet Szűcs Sándor magyar testvéremnek, és azért is, hogy néha boruljon le a »Holtak deresé«-re szeretni az én lelkemet is.” Az év decemberében hunyt el. [\[23\]](#) Szenvedéseiről egyik legutolsó versében így vall:

Szememen pók, ajkamon tücsök,

a kezemen megfojtott patkány-

így megyek majd az isten elé

az ítélet virradatján.

Elmondok majd színe előtt

minden szenvedést, minden átkot.

A rút férgek tanúim lesznek,

hogyan nem mondok hazugságot.

Szakítok a hodály árnyékából

egy darabot, és meglelgetem

Isten előtt, s kihull belőle kővé

száradt, bús kenyerem.

Elmondok mindent, ami fáj.

Felírom, hogy el ne felejtsem, a

kútágasra, a hodályfalra,

hogy nagyon sokat szenvedtem. [\[24\]](#)

Móricz Pálról a hajdúnánási születésű íróról is megemlékezik, mégpedig két levelet vonultatva fel Dr. Molnár József jóvoltából. Az első maga Móricz Pál írta 1931. december 25-én Tóth János nánási tanítónak panaszkodva, hogy szülőföldjén nem ismerik el munkásságát: „Jól esik, hogy Siratómat lelketekbe fogadtátok. Bezzeg Nánáson, - inkább nem is beszélek felőle! Finnországban több példányt rendeltek belőle! - Ott a Szamosmenti parókiákban és iskolákban sem más az eset! Nem hogy tisztelnének, de nem is ösmernek ott engem, - tapasztalásból tudom! Jobb esetben összetévesztenek a M. Zsigával, amiből pedig én igazán nem kérek! Azért nem is hiszem, hogy valaha eljutok-e én még a Szamos mellé! Maholnap Nánással is ez lesz az esetem, nem lesz hová - kihez mennem!... Hanem az emlékezéseim a hajdú múltból annál mélyebb szántásúak lesznek és ezek írásaik arany kalászaival kárpótolnak és örökre a szülőföldre kötnek az onnét már hiába várt megbecsülésért és szeretetért! Kicserélődnek ott ők teljesen, de én írásaikban átmentem a szebb jövőre a hajdani igaz, erős hajdút, meg a

magyar fajta többi érdemesebbjét is, - s ezzel betöltöm, elvégzem, amire küldtettem, kiszolgálni népcsaládomat.” – „Ami pedig a magyar érzést illeti, az idefent (Pesten) már úgylis régen nincsen! Olyan egyedül vagyok az irodalomban én is az őszinte magyar Siratómmal.”

A másik levelet Dr. Gulyás Pál hajdúnánási ügyvéd írta 1942. május 19-én: „Móricz Pál első felesége után (Daróczy-lány volt, a Szakállas D.-ak közül) tekintélyes vagyont örökölt s ez az ifjabb M. Pálra szállt. A tedelyi fürdő és környékén 200 köblös föld saját tulajdona volt. Ez volt a háta megett s újságírónak csak azért ment el, mert író szeretett volna lenni és arra más pálya abban az időben nem adódott. Így aztán a gazdag fiút nagy kedvvel fogadták a debreceni és szegedi éhenkórász újságírók s barátai el is verték a Móricz vagyont. Az egész tedelyi birtok hamar elúszott s oda volt az anyai örökség. Ekkor fogadhatta meg M. P., hogy többet nem mulat és nem iszik. A debreceni barátok és jómadarak közt szórta a pénzt, mint gentry s aztán keserves újságírói munkával kellett a mindennapi kenyeret megkeresni. Végül is elvette debreceni volt szakácsnéjét feleségül.” - Rákosi Viktor „Ifjabb M. Pált nem tartotta igazi írónak, de apjával való viszonya arra sugalmazta, hogy ő pártfogolja az irodalomban, mint dilettánst. Gazdag ember volt s vagyonnal a háta megett M. Pált bejuttatta azokhoz az irodalmi körökhöz, melyben ő otthonos volt s hol őt nagy írónak tartották. Ott M. P. egyéniségének és írásmódjának igazi elismerése sohasem volt. M. P. alacsonyabb rendűnek volt kénytelen magát érezni s ezt magában mindig érezhette is.”

Bár mindkét levélből az derül ki, hogy Móricz Pált írói körökben is, csak úgy, mint szűkebb hazájában nem tartották írónak és ezért valamiféle kisebbségi érzés vett rajta erőt, az idő nem őket igazolta. Regényeiben, novelláiban, többnyire a hajdúsági emberek életét és múltját ábrázolta. Megértéssel rajzolta népből vett alakjait, szomorúan és ugyan egyfajta nosztalgiával figyelte az átalakuló paraszti életmódot, a Hortobágy változásnak indult világát. Hagyományos, részletező, kissé nyers stílusban írt. A hajdúsági népeletet, szokásaikat megörökítő írásai napjainkban értékes forrásmunkának számítanak. [\[25\]](#)

Egy másik Móricz Pálnak is emléket állít, mégpedig Técsői Móricz Pálnak. Ennek a régi nemesi családból származó bihari földesúrnak is voltak írói hajlamai. Eredetileg ügyvéd volt, de hamar politikai pályára lépett, ugyanakkor rendszeresen publikált a Pesti hírlapban és a Jókai szerkesztette „A Hon című” lapban. Összes műveit kiadta hét kötetben. Leghíresebb munkája az „Egy restauráció 1844-ben”, amelyben egy Szabolcs megyei választás visszasságait dolgozta fel. Később Móricz Pál elbeszélése után Jókai is megírta ezt az esetet „Kiskirályok” címmel. Sikeres üzletember volt, de petróleum utáni kutatása bebukott, így vagyonának fele elveszett, ezek után visszavonult a közélettől és Berettyóújfaluban telepedett le. Itt érte a halál 1903-ban. Őt és tetteit elfeledték, csak egy kártya adomát emlegettek róla, amikor négy sengli dámára mondta be a „solot” és meg is nyerte. [\[26\]](#)

A kosgyáni remete című írásában Dobsa Lajosról emlékezik meg, aki ugyan ügyvédnek tanult, de mégis a színészet mesterségét választotta. 1845-ben vendégként lépett föl a Nemzeti Színházban, ahol megismerkedett Petőfivel, akivel huzamosabb ideig együtt is lakott. Petőfi a „Pesti Divatlap”-ban Dobsát „igazságtalanul mellőzött, nem mindennapi tehetségű ifjúnak” nevezte, de ez is kevés volt ahhoz, hogy a fővárosba szerződtessék. Ezért vidékre ment, majd egy vetélytársának intrikái és egy reménytelen szerelem miatt otthagyta a társulatot és Európai körútra indult. Párizsban telepedett le, de a szabadságharc hírére hazautazott. Az ebben vállalt szerepéért később börtönbüntetésre ítélték. A világosi fegyverletétel után költözött Kosgyánra és a drámaírás felé fordult. Igen termékeny szerző volt, 14 színpadi művet írt. Történelmi drámaival, vígjátékaival mind a Nemzeti Színházban mind a vidéki színpadokon, országszerte hatalmas közönségsikert aratott. A korabeli kritikákban dicsérték „a drámaírói készségét, drámai leleményét drámai finom kidolgozását, nyelvi szépségét, stílusának műgondját”. „Vígjátéktárgy” című darabjával 1861-ben, a „Bűn bűnt követ” című drámájával 1862-ben elnyerte az Akadémia Karácsony-díját, ami 100 arannyal járt. Fokozatosan vonult háttérbe, könyveken kívül magára nem költött, pedig rengeteg pénze volt. Mindennel és mindenkivel elégedetlen volt utolsó éveiben, 1902-ben hal meg harminc évnyi magány után.

A „bihari remetéről” Bessenyeiről, bakonszegi házai kapcsán értekeznek. A Mária Terézia bécsi testőrségében szolgáló magyar nemes, akinek „Ágis tragédiájának megjelenésétől (1772.) számítjuk a magyar felvilágosodás kezdetét, a magyar irodalom jelese, megújítója volt. Olyan nemzeti irodalmat teremtett, amely egyben már egyetemes is volt. Kora irodalmi életének vezetője betegsége miatt azonban kilépett a testőrségből és Bécset elhagyván előbb Bercelre, majd 1785-ben Bakonszegre, közelebből Pusztakovácsi birtokára költözött. Itt egymaga látott egy veremház építéséhez. A falubeliek észrevették az idegen érkezését és az ismeretlenhez, azaz Bessenyeihez szalasztottak egy fiút. Ő volt Pelbárt Pál, akivel először találkozott. Ő segített neki a házépítésben, így aztán élete végéig hűséges belső szolgálója lett gazdája haláláig. Sírját is ő ásta meg a kert legszebb almafája alatt.

Életét Pusztakovácsiban is folytonos munkálkodással töltötte, azonban az itt írt műveinek szinte mindegyike kéziratban maradt. Mellőztetése fájt neki, de azért dolgozott, panaszkodott, filozofált magányában, csendes napjait mezei gazdálkodással, írással, olvasással töltötte, és csak kevés emberrel érintkezett.

Bakonszegen az öregek még azt mesélték Bessenyeiről, hogy ez volt a szava járása „Két cimborám van nekem; az egyiket én csutakolom, a másik engem csutakol.” Bessenyei lovának Cimborá volt a neve, s Cimborának szólította inasát, a Pelbárt Palit is. A kényes paripa nem tűrte, hogy idegen ember nyúljon hozzá ezért, Bessenyei maga mosta, vakarta, ápolta. Erős, edzett ember volt Bessenyei, így reggelente kiállt a kúthoz, inasa hideg vízzel lelocsolta majd vastag kendervászonnal megtörölte. Ezt tudva érthetjük meg ezt a tréfás mondást. [\[27\]](#)

Végezetül egy karcagi vonatkozást sorolok. Az öreg Bodzáról azaz Bod Lajos bácsiról. Tanító volt Karcagon a leányiskolában, de e mellett kántorkodott is, majd tanyai iskolában teljesített szolgálatot. Valamikor az 1950-es évek közepén ment nyugdíjba és ekkor el is költözött Karcagról. Találkozásai alkalmával mindig arra bízta Szűcs Sándort, hogy szedje össze a karcagi irodalom még fellelhető emlékeit: „Te, Sándor, összegyűjthetnéd a múzeumba a karcagi írók műveit. Ott fennmaradnának... Így idővel elkallódnak.” Sajnos neki lett igaza. Szűcs Sándor ugyan nekilátott a munkának, de fáradozásai nem jártak sikerrel. A jobb esetben is százpéldányos művek kézen-közön elkallódtak. A fiatalabb generációk számára már nem volt értékek ezek a kis nyomtatványok, verses füzetek. Ahogyan ő fogalmazott: „Hiába igyekeztem tehát, hogy a karcagi írók műveit kihalásszam a feledés tengeréből az irodalmi köztudat számára. Nagyon mélyre merültek már. (...) Bizony, bizony... A karcagi irodalom fölött nagyon gyorsan összezsapnak a feledés hullámai. Mély ez a tenger s igencsak a művek se nyúltak toronymagasságra.”

Ezek után veszi kézbe Bod Lajos „Színfoltok” című kötetét. Mára már ebből sem lehet sok példány a városban. A 32 oldalas kis füzetke ára 1.50 P. Karcag, 1943. Turul Könyvnyomda, Telefon: 125. A zöld fedelet fametszetű képecske díszíti: távolban dombok, alattuk kis házikó, fölöttük szálló madarak; közelben kanyargós patak, partján sás és lehajló fűz. A borító hátlapján: A kiadásért felelős: Bod Lajos. A nyomdáért felel: Gyányi Lajos. [\[28\]](#) Prózát és verset is tartalmaz ez a kis füzet; nyolc verset és tíz prózát.

Mint a címe is mutatja a versek a színekről, illetve a színek által keltett érzésekről szólnak. A zöldről ezt írja:

A zöld szín szúrós és hideg,

És szinte – szinte úgy sziszeg,

Mint záporáztatott levél,

Ha szárogatja szende szél.

A békalencse, káka, sás,

A fúzlomb: hús suddogás;

Még a sír füve sem meleg,

Mikor susog: „Isten veled!”

A sárga színt így látja:

Viaszgyertyák lanyha lángja,

Őszi esték holdvilága,

A fecskefű, a kankalin

Szép Érmellékem halmain...

Jaj, ha azokra gondolok,

Én is, én is csak sárgulok!

A fekete színről:

A tus, a füst, szén és korom,

Gyermekkorom és vénkorom,

S fekete léssen egykoron

A sírom éje és porom. [\[29\]](#)

A későbbiek folyamán sem kerültek be a múzeumba ilyenfajta munkák. Györffy István Nagykun Múzeum könyvtára sem dicsekedhet karcagi gyűjteménnyel, Bod Lászlótól csupán

egyetlen verses kötetünk van. A címe „Vásárfia”, Kertész József kiadása Karcag, évszám nélkül. Valószínűleg 1926-ban, vagy 1927-ben adhatták ki, mert a „Házszentelőre” című „pályadíjat nyert prologus” című verset Dr Kiss Mihályné szavalta a kultúrpalota megnyitóján, azt pedig tudvalevőleg 1927. február 2-án avatták fel. [\[30\]](#)

Ezeket az irodalomtörténeti morzsákat sikerült összeszedni Szűcs Sándor munkásságából. Mivel Szűcs Sándor munkássága nem teljes, nem került kiadásra minden kézírata még további adatok is felbukkanhatnak, amelyek teljesebbé tehetik a képet.

Irodalom

BOD LÁSZLÓ

én. Vásárfia. Karcag

ECSEDI ISTVÁN

1927. Hortobágyi életképek. Debrecen

POGÁNY PÉTER

1978. A magyar ponyva tüköre. Budapest

SZABÓ LÁSZLÓ

2002. Utószó. In. Szűcs Sándor A régi Alföld. Karcag – Túrkeve 253-255.

SZÚCS SÁNDOR

1971. Emlékezés Nagy Imrére a sárréti parasztköltőre. Forrás 3. sz. 64-67.

1972. Az utolsó hajdú-bihari históriásról. In: Múzeumi Kurír 16-18.

1980. Tudományos disputa. Békéscsaba

2003. Feljegyzések XI-XII. Tájak, emberek történetek. Karcag-Túrkeve

2006. Alföldi utakon. Karcag-Túrkeve

[1] SZABÓ László 2002. 255. Én magam csak annyit tennék hozzá a hitelesség és szakmaiság kérdésköréhez, hogy átnézve a tudományág legújabb nagy összefoglalásának, a Magyar Néprajznak az irodalomjegyzékét, szinte minden kötetben megtalálható Szűcs Sándor neve. Nem csak a tudományosnak elfogadott cikkeit citálják, hivatkoznak rá, hanem bizony ott van a Régi Sárrét világa, a Pusztai Krónika, a Régi magyar vízivilág és több más „korszerű tudományosságot nélkülöző” írása. Úgy látszik tehát, hogy Szűcs Sándor munkássága kikerülhetetlen a néprajztudomány számára. Egyébként arra is akad számtalan példa, hogy szépirodalmi műveket használ forrásként a néprajz. Gondoljunk csak Gvadányira, aki először írja le a gulyás elkészítésének módját, mégpedig versben. Vagy itt van Tömörkény. Novellái, tárcái kiapadhatatlan források a népelet kutatói számára. Ezt sem kérdőjelezi meg senki. Adatközlésnek tekintik. Mint ahogy Kiss Lajos Szegény emberek című munkája is mindenki számára hiteles kordokumentum. De mondhatnánk Kiss Gézának az „Ormányság” kutatójának

nevét, vagy a mostanában teljesen elfeledett Luby Margitot is. Lehetne sorolni számtalan más író, költőt, vagy csak egyszerű megfigyelőt, akiknek munkái máig termékenyítően hatnak a néprajztudományra. Úgy gondolom - és ezzel nem vagyok egyedül, hogy Szűcs Sándor minden munkája kiállja a hitelesség próbáját. Írásaiban követte azt az egyszerű alapelvet, hogy úgy írt, hogy azt mindenki, a gulyás, a vályogvető, az ügyvéd és az orvos, egyszóval mindenki megértse, kedvét lelje az olvasásban. Ugyanakkor az elfeledett, a tudatból kikopott, a kultúraváltással eltűnt régi vízi gazdálkodás elemeit plasztikusan, életszerűen jelenítette meg, átadva ezzel azt a tudást, amelyet ez az életforma követelt meg.

[2] SZŰCS Sándor 2003. 50-51.

[3] ECSEDI István 1927.

[4] SZŰCS Sándor 1972. 16-17.

[5] SZŰCS Sándor 1972.

[6] SZŰCS Sándor 2003. 71-72.

[7] SZŰCS Sándor 2003. 73.

[8] SZŰCS Sándor 2003. 185-190.

[9] POGÁNY Péter 1978.

[10] SZŰCS Sándor 2006. 98.

[\[11\]](#) SZŰCS Sándor 2006. 95-96.

[\[12\]](#) SZŰCS Sándor 167-168.

[\[13\]](#) A debreceni Kispipáról: „Olykor megfordultunk a Kemény János „Kis Pipá”-hoz címzett vendéglőjében. Debreceni viszonylatban afféle „irodalmi kávéház” volt ez, - „Modern Kabaré”-val. Az állomás előtti téren állt. Közel ahhoz a földbesüppedt, avult kis sárga házhoz, amelynek a falán márvány táblácska hirdette, hogy itt lakott 1844-ben Petőfi Sándor. De nemcsak lakott e házacskában, hanem az említett esztendő csikorgó telén ennek fűtetlen szobájában írta „Egy telem Debrecenben” című költeményét. Kár, hogy akkor még nem élt a minden szegény ördögöt - így minket is - istápoló aranyos öreg Kemény János bácsi... Meghitt hangulatú kis vendéglője volt. Az étterem falát nevéssé lett meg névtelennek maradt költők, írók, tudósok, művészek, színészek, artisták s egyéb hasonló és nem hasonló urak - úrfiak, válogatott szegény legények dedikált fényképeinek hosszú sora tette érdekessé. A sort talán a miénk is nyújtotta volna, ha Petőfi debreceni telelése után kerek száz esztendőre, a 944-es légi támadások el nem söprik a Kis Pipát a térrel és a rajta levő olyan-amilyen térrel együtt.” SZŰCS Sándor 2003. 109.

[\[14\]](#) SZŰCS Sándor 2003. 66-69.

[\[15\]](#) SZŰCS Sándor 2003. 76.

[\[16\]](#) SZŰCS Sándor 1980. 31-35.

[\[17\]](#) SZŰCS Sándor 2003. 15.

[\[18\]](#) SZÚCS Sándor 2006. 5-9.

[\[19\]](#) SZÚCS Sándor 2003. 141-142.

[\[20\]](#) SZÚCS Sándor 2003. 134.

[\[21\]](#) SZÚCS Sándor 2003. 136.

[\[22\]](#) SZÚCS Sándor 2003. 147-148.

[\[23\]](#) SZÚCS Sándor 1971.

[\[24\]](#) SZÚCS Sándor 1980. 42.

[\[25\]](#) SZÚCS Sándor 2003. 191-192.

[\[26\]](#) SZÚCS Sándor 2003. 195-197.

[\[27\]](#) SZÚCS Sándor 2003. 202-204.

[\[28\]](#) A Horváth Ferenc utca elején, benn az udvarban volt ez a kis nyomda, de 1944-ben elpusztult a háború alatt.

Írta: Örsi Zsolt

2015. július 09. csütörtök, 06:02 - Módosítás: 2015. július 10. péntek, 08:41

[\[29\]](#) SZŰCS Sándor 2006. 51-54.

[\[30\]](#) BOD László én.